

VERZWEGEN ZEEHELD

Jan de Vries

VERZWEGEN ZEEHELD

Jacob Benckes (1637-1677) en zijn wereld

WalburgPers

FA-nummer/ FA-nûmer 1101
www.fryske-akademy.nl

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm, Ottema Kingma Stichting

OKS

Ottema-Kingma Stichting

Afbeeldingen omslag

Voorzijde: Nicolaes Maes, portret van Jacob Benckes (Metropolitan Museum of Art).

Achterzijde: detail van de kaart Totius Neobelgii, zoals uitgegeven door Reinier en Josua Ottens.

Omslagontwerp

Erwin Bomans^{BSNO} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk

Karel Meijer, KM Grafisch Werk, Utrecht

© 2018 Jan de Vries p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2018 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462492745

NUR 688

Inhoudsopgave

Voorwoord 7

1. Jacob Benckes is de naam 11
2. Coudum 16
3. Familiezaken 31
4. Tied Galtjes en Ingena Rotterdam 44
5. Oorlog in de Staverse vroedschap 56
6. 'Schipper ende meester naest Godt' 71
7. Zeeofficier te Amsterdam 88
8. Onder Van Ghent, Sweers en Den Haen 114
9. Het Rampjaar 1672 132
10. Naar 'de West' 147
11. Nieuw-Oranje 177
12. 'Sijn Conincklijke Hoogheits alderrootmoedigste dienaar' 227
13. 'Gedenckwaerdighe Voyagie' 245
14. Tobago 269
15. D'Estrées komt terug 288
16. Verzwegen zeeheld 304

Familieschema Benckes en Hinnema 314

Noten 317

Geraadpleegde archieven en literatuur 359

Persoonsnamenregister 374

Scheepsnamenregister 382

Voorwoord

Soo yemant mocht dit Boeck door leesen,
En vinden d'inhoud al te slecht,
Die hoop ick niet verstoort sal wesen,
Maer nemen 't aen slecht ende recht;
Soo 't yemant schijnen mocht te raecken,
Voorwaer dat was de meeningh niet
Van hem die 't heeft bestaen te maecken;
Maer alles is tot Vreught geschiet.
Neemt 't aen in Vree.
Goe Reys der mee.

Koopvaardijshipper Willem Schellinger besloot met het bovenstaande gedichtje zijn boek *'t Volmaeckte en toe-geruste schip*, dat hij in 1678 publiceerde.¹ Hij doodde de tijd op zee en in havens met het maken van liederen over zijn werkervaring, van het laten bouwen van een schip en het aanmonsteren van volk, tot het afscheid nemen van zijn geliefden op het strand bij Texel en de gevaren van de kroegen en hoeren in Cadiz. Over deze onderwerpen hoefde niemand hem iets te vertellen, maar gezien het gedichtje was hij toch onzeker. De lezer moest vooral niet vergeten dat het *'van een Zeeman gedaen is, die beter verstant heeft, om sulcken houte paert in Zee te regeeren, als de Poëzy of Rijm-maeten op sijn nette voeten te stellen'*. Ik denk dat Willem en ik elkaar wel zouden begrijpen.

Dit project begon uit pure nieuwsgierigheid. Als in mijn woonplaats Koudum geen straat naar Jacob Benckes was genoemd, was het idee misschien nooit geboren. In de zomer van 2005 werd mij door een zoekopdracht duidelijk dat hij warempel een zeeheld was uit de tijd van De Ruyter. Het bleek al snel dat hij voor bijna iedereen een volslagen onbekende was.

Op een of andere manier trok het onweerstaanbaar daar zelfverandering in te brengen, al ontbrak het me aan kennis en ervaring als onderzoeker en als schrijver. Het was dan ook als het zonder plan, voorbereiding en ondervinding zelf bouwen van een huis, zelfs zonder cement en kant en klare stenen en balken. Zelf de klei delven en er stenen van bakken. En als de schipbreukeling op een onbewoond eiland ging ik met primitief gereedschap boomstammen te lijf. Aanvankelijk bekeken omstanders

hoofdschuddend de stenen en balken van mijn rammelende bouwwerk, maar al doende leert men.

Het onderzoek gaf veel voldoening. Bijvoorbeeld door de reizen naar plaatsen en gelegenheden aan beide zijden van de oceaan, om kennis op te doen. En niet in de laatste plaats door het ontraadselen van verborgen informatie en de historische sensaties bij het archiefwerk. Een tekst van de weinig geletterde dorpspredikant Reiniersz die mij bijna vier eeuwen na dato op weg hielp het oude schrift te doorgronden. Je ontwikkelt toch een zwak voor zo'n man. Soms waren vondsten belangrijk genoeg voor een ingetogen 'ereronde' door de studiezaal van het archief, zoals bij ontmoeting op papier met een zeventiende-eeuwse Jan de Vries, die nota bene schrijver was aan boord bij Jacob Benckes (afb. 11). *Toeval is logisch* als je Johan Cruijff en Pieter Winsemius mag geloven.²

Door het oprakelen van de geschiedenis van Jacob Benckes kwam ook veel andere informatie naar boven, zoals over zijn collega's. De Friese Zuidwesthoek blijkt niet slechts één, maar meerdere echte zeehelden te hebben voortgebracht. En is dat iets om trots op te zijn? Gezien de praalgraven en standbeelden elders is dat blijkbaar wel de bedoeling. Zeehelden spreken tot de verbeelding. Maar er is natuurlijk ook een andere kant. Jacob Benckes heeft als officier in slaven gehandeld en er dus geld mee verdiend. En onder zijn verantwoordelijkheid zijn als gevolg van een gevecht op Tobago tweehonderd slaven op afschuwelijke wijze om het leven gekomen. Al was het destijds voor het merendeel van de Europeanen weinig aanstootgevend; het zijn beschamende feiten waar niemand trots op kan zijn. Maar ze maken wel deel uit van de geschiedenis.

Ook dicht bij huis bracht al dat heldendom veel leed in gezinnen van gewone streekgenoten die als opvarenden deel uitmaakten van de vloot. Velen sneuvelden of raakten zwaargewond. *'Hoort Vrienden maer een woort / Die t'huys gerust kondt leven / Begeeft u niet aen boort / Om in de Zee te sneven'*, aldus Willem Schellinger, in zijn lied 'Reyse ten oorlogh'. Het is maar de vraag of alle opvarenden geheel vrijwillig aan boord waren want er was een zware maatschappelijke druk op zeelieden, zelfs vanuit de kerk, om beschikbaar te zijn voor de oorlogsvloot. Bovendien waren in tijden van oorlog, door maatregelen van hogerhand, de mogelijkheden voor een gewone zeeman om op vreedzame wijze aan de kost te komen beperkt.

Om een heel andere reden was ook ons gezin, volkomen terecht, niet altijd blij met mijn diepgaande belangstelling voor de plaatselijke zeeheld, afgezien wellicht van enkele vakanties naar o.a. Tobago. Natuurlijk ben ik

hen dankbaar voor het geduld met mij en mijn rare- en tijd en aandacht vretende hobby. Graag wil ik op deze plaats iedereen bedanken die heeft bijgedragen aan dit boek. Veel dank gaat uit naar de medewerkers van archieven, bibliotheken en musea, collega-onderzoekers en de andere specialisten die reageerden op mijn verzoeken om informatie. Collegiale dank is er voor Carl Stapel te Schiedam voor het aanreiken van materiaal en de prettige samenwerking. Hij wees mij op relevante archieven in het Nationaal Archief en enkele voor mij waardevolle stukken.

In het bijzonder dank ik Hanno Brand, directeur van de Fryske Akademy te Leeuwarden. Als hij niet als een van de eersten de moeite had genomen mijn schrijfsels te lezen en mij niet van de juiste adviezen had voorzien, was het een stuk moeilijker geweest mijn weg te vinden. André van der Meulen, Bettie de Boer, Fennie Hartman en Ytsje Hettinga dank ik voor correcties en hun reacties op bepaalde tekstgedeelten. En Wim Beekman tevens voor de informatie over enkele Bijbelse zaken. Naderhand is de tekst nog ingrijpend bewerkt, de fouten die er instaan hebben zij dus niet over het hoofd gezien. Beste dorpsgenoten, de vragen die jullie stelden waren van grote waarde. De betreffende passages waren kennelijk niet duidelijk genoeg. En soms was het inderdaad gewoon teveel. *'Jan, niet het vele is goed, maar het goede is veel'*, zei Wim dan.

Ook Jaap Bruijn te Oegstgeest bedank ik van harte! Zijn bemoeienis betekende een belangrijke stap voorwaarts. In een later stadium las hij het manuscript en zette mij aan tot meer onderzoek in de admiraliteitsarchieven. Uiteindelijk zorgde hij dat het werk op deze wijze kon worden uitgegeven, net toen alles was voorbereid om ook dit dan maar zelf te doen. Charles Boissevain te Middelbeers kwam er nog aan te pas om mij van dat voornemen af te brengen. Ook hem bedank ik omdat hij eveneens uit louter betrokkenheid het stokje van Jaap Bruijn overnam en mijn voorzeiler was op het laatste traject.

Nu het werk klaar is tenslotte, lijkt het onontkoombaar dat de reputatie van de zeeheld Cornelis Evertsen de jongste uit Zeeland een behoorlijke deuk zal oplopen. Dat komt omdat hij in het verleden teveel is opgehemeld. Ik verontschuldigd mij bij voorbaat bij de Zeeuwse lezers, maar wel onder verwijzing naar soortgelijke bevindingen van uw provinciegenoot Doeke Roos.

Jacob Benckes is de naam

‘Een voorsichtigh Soldaet, een manhaftigh Capiteyn, een getrouw Commandeur, en een goedertieren Christen, wiens voorige Helden-daden bewijs gaven van grooter verwachtingen, nalatende aen het Vaderlandt een sucht tot sijn persoon.’

De publieke waardering kwam pas zes jaar na zijn dood in de vorm van een beschrijving van zijn laatste expeditie waar de bovenstaande regels uit afkomstig zijn.¹ Een veelbelovende officier van wie nog veel verwacht werd, maar die helaas te vroeg aan zijn einde kwam volgens de anonieme schrijver E.v.H.D., een tijdgenoot, die hem ook nog een onsterfelijke naam toedichtte. In de ruim drie eeuwen die volgden is er inderdaad met enige regelmaat over Jacob Benckes geschreven, waarbij echter weinig is onderzocht. Schrijvers kopieerden en speculeerden; zo zijn hem in de loop der eeuwen bijna lukraak diverse kwalificaties opgeplakt.

Hij had wellicht het statige voorkomen van een burgemeester,² maar een Stavense burgemeesterszoon was hij niet;³ een piraat al helemaal niet.⁴ Ook ‘trouwen medewerker’ van Cornelis Evertsen slaat de plank volledig mis.⁵ Zijn geboortjaar is niet 1640, maar koopvaardijshipper was hij juist wel.⁶ Hij was eerder staatsgezind dan een ‘Oranjeklant’ en diende niet van zijn jeugd af bij de oorlogsvloot.⁷ Hij was dan ook geen adelborst.⁸ Kapitein of zelfs aanvoerder van de Friese zeemacht is hij evenmin geweest,⁹ noch viceadmiraal,¹⁰ niet van Zeeland,¹¹ en ook niet van Amsterdam,¹² zelfs geen schout-bij-nacht.¹³

In een Franse bron wordt hij zowaar als ridder bestempeld; ‘*le Chevalier Binque, qui commandoit la flotte Hollandoise.*’¹⁴ Bij zijn dood had Jacob de rang van commandeur bij de admiraliteit van Amsterdam. Deze rang bekleedde hij waarschijnlijk tijdelijk, voor de duur van de opdracht. Zijn basisrang was kapitein-ter-zee. Toch had zijn naam in *Het admiralenboek* niet misstaan. Want in 1673 en 1676 leidde hij zelfstandige eskaders als commandeur en vlagofficier of ‘wimpelman.’¹⁵ In 1675 was hij bovendien namens de Staten-Generaal tijdelijk admiraal van een Nederlands-Deens eskader.¹⁶

De misverstanden rond zijn persoon komen deels voort uit de raadselachtige en bijzondere positie die hij innam als officier bij de Amsterdamse admiraliteit. Diverse toenmalige Nederlandse admiralen, onder wie vandaag de dag 'erkende zeehelden', kwamen nooit in aanmerking voor belangrijke opdrachten zoals hij. Toch kreeg Jacob Benckes geen plekje in de hedendaagse 'zeehelden top 40', terwijl hij door tijdgenoten wel degelijk als een zeeheld werd gezien.¹⁷ Daarvan getuigt bijvoorbeeld het citaat waarmee deze inleiding begint en ook de titel van het boek uit 1683, waaruit het afkomstig is: *Leeven en daden der doorluchtige Zeehelden*. Hierin is *den commandeur Jacob Binckes* met een uitvoerige vermelding opgenomen.¹⁸

Zelfs door tijdgenoten werd zijn naam niet goed geschreven. Net als zijn vader en de rest van de familieleden schreef Jacob niet Binckes, zoals vele niet ingewijden, maar Benckes. Wellicht werd de naam in beide gevallen uitgesproken als Beenkes of Beinkes. Ook in Molkwerum, waar de naam eveneens voorkwam, schreef men overwegend Benckes. Op volwassen leeftijd zijn twee van Jacobs broers, de stamvaders van de latere Staverse en Amsterdamse familietakken, overgegaan op de schrijfwijze Binckes. Hun nakomelingen volgden dit voorbeeld en daardoor werd dit veruit de meest gebruikte vorm. Al voor 1700 'versteende' het patroniem in beide takken tot de achternaam Binkes.¹⁹ Het is daarom niet verwonderlijk dat ook Jacob door tijdgenoten heel vaak Bin(c)kes werd genoemd; bijvoorbeeld op de grafzerk van zijn vrouw in Staveren en in de biografie van Michiel Adriaansz de Ruyter.²⁰

Het lijkt een detail, maar uit alles blijkt dat Jacob wel degelijk hechtte aan de schrijfwijze van zijn naam. Zoals mogelijk de extra grote letter e die hij als koopvaardijshipper in 1662 hanteerde bij het ondertekenen van een bevrachtingscontract (afb. 1).²¹ En het feit dat hij, in tegenstelling tot de genoemde broers, tot het eind van zijn leven aan de oude schrijfwijze vasthield. Het meest overtuigend blijkt het uit het feit dat personen die met hem te maken kregen overgingen op Benckes, waar zij eerder Binckes schreven. Het is gepast om daarin mee te gaan en deze schrijfwijze net als Jacob zelf stug vol te houden tegen de heersende opvatting in.

Tot dusver was er maar één persoon die zich enigszins heeft verdiept in zijn geschiedenis en daarover heeft geschreven. Die schrijver was niemand minder dan de rijksarchivaris en maritiem historicus J.C. de Jonge, wiens werk *De geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen* inmiddels bijna twee eeuwen oud is, maar nog altijd gezaghebbend.²² Hij is uitvoerig ingegaan op Jacobs tweede en laatste expeditie naar West-Indië, 'omtrent weinige

personen is De Jonge zóó uitvoerig, en roemde hem om zijn dapperheid en kundigheid als officier.²³

De Jonge was een van de laatste personen die de Hollandse admiraliteitsarchieven in volle omvang heeft kunnen bestuderen. In 1844 ging een groot deel ervan in vlammen op door brand in het ministerie van marine. Uit stukken die aan de brand ontkwamen blijkt dat het archief van de Amsterdamse admiraliteit veel en belangrijke informatie over Jacob Benckes moet hebben bevat. Opmerkelijk genoeg blijkt dat De Jonge zijn verhaal over hem grotendeels baseerde op andere archiefstukken en het admiraliteitsarchief selectief raadpleegde.

Latere schrijvers baseerden zich op het werk van De Jonge maar hebben niet eigenhandig archiefonderzoek verricht. Mede om die reden waren tot voor kort zelfs Jacobs doop- en trouwgegevens in geen enkele publicatie te vinden. Niettemin droegen deze schrijvers bij aan de onsterfelijkheid van Jacobs naam. Leeuwarden, Amersfoort en Koudum deden dat door straten naar hem te noemen en in Amsterdam heeft tussen 1920 en 1933 zelfs een school zijn naam gedragen.²⁴ In alle gevallen zou hij zijn hoofd geschud hebben over de spelling. In 1934 kwamen op Curaçao postzegels uit met zijn beeltenis (afb. 2). Nadat in 1930 op dat eiland was voorgesteld een straat naar hem te noemen. Desondanks is Jacob Benckes tegenwoordig grotendeels vergeten, zelfs in zijn geboortestreek de Friese Zuidwesthoek.²⁵ Dat is opmerkelijk, gezien de ijver waarmee men in bepaalde regio's lokale zeehelden op een voetstuk zet.

Jacobs benoeming tot kapitein-ter-zee viel in de Tweede Engelse Oorlog. Hij was betrokken bij alle beroemde zeeslagen en acties uit die turbulente periode, waarover al heel veel is geschreven. Er is echter weinig informatie over zijn eerste jaren bij de admiraliteit. Toch valt er voldoende over te vertellen, mede op grond van informatie over zijn oudere Stavense collega Hendrik Adriaens, die actief was in dezelfde zeeslagen. Beiden vochten veelal in hetzelfde eskader. Raadpensionaris Johan de Witt was in die jaren op de top van zijn macht. In 1667 maakte Jacob deel uit van het betrekkelijk kleine groepje kapiteins dat bij de tocht naar Chatham, daadwerkelijk de Medway opvoer om het gedurfde plan van De Witt ten uitvoer te brengen.

Naarmate Jacob langer in dienst is en zijn ster stijgt, neemt de beschikbare informatie toe, maar pas vanaf 1670 kan zijn doen en laten redelijk gevolgd worden. In dat jaar was hij in Mediterrane wateren betrokken bij acties tegen Barbarijse kapers. Het hoogtepunt van zijn carrière viel na het nationale rampjaar 1672, het jaar waarin hij als gezagvoerder van een van

de grootste oorlogsschepen deelnam aan de slag bij Solebay. De oorlogen tegen Frankrijk en Engeland die toen uitbraken markeren het einde van de Nederlandse Gouden Eeuw en de bijbehorende strijdvaardigheid van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden als zeemacht. 1672 is ook het jaar waarin Johan en zijn broer Cornelis de Witt door opgehitste Oranjeaanhangers werden vermoord en prins Willem III van Oranje als stadhouder de macht greep.

De carrière van Jacob Benckes is na het rampjaar in een stroomversnelling gekomen. Tot dan had de Republiek onder leiding van Johan de Witt en dankzij de kundigheid van 'rechterhand van Nederland' Michiel de Ruyter, met wisselend succes Engelse vijandigheden bijna twintig jaar lang weten te weerstaan. Tijdens het bewind van stadhouder prins Willem III zocht de Republiek meer en meer de steun van de voormalige aartsrivaal Engeland en belichaamde Zonnekoning Lodewijk XIV de nieuwe en gezamenlijke vijand Frankrijk. Het tekenen van de Tweede Vrede van Westminster in 1674 maakte een einde aan de Derde Engelse Oorlog. De oorlog met Frankrijk, de Hollandse oorlog, eindigde pas in 1678 met de Vrede van Nijmegen.

Jacob diende Willem III in dit nerveuze tijdperk van steeds wisselende Europese bondgenootschappen. Een tijdperk ook, dat in de Nederlandse geschiedschrijving slechts een marginale plaats inneemt.²⁶ Hij kreeg drie belangrijke opdrachten als commandeur van oorlogseskaders. De eerste in 1673, was gericht tegen Engelse en Franse belangen in West-Indië. Tijdens deze expeditie ging hij een samenwerking aan met de Zeeuwse eskaderleider Cornelis Evertsen. Samen heroverden ze St. Eustatius en Nieuw-Nederland en ruïneerden ze de Engelse tabaksvloot in Virginia. Over deze tocht is betrekkelijk veel geschreven, voornamelijk door auteurs uit Zeeland. De rol van Benckes komt daarbij nauwelijks aan de orde.

Twee jaar later werd hij door stadhouder Willem III persoonlijk uitgezonden om Denemarken te ondersteunen tegen Zweden. Deze missie had een diplomatiek karakter. Denemarken en Zweden raakten verwickeld in wat de Schoonse Oorlog (1674-1679) is gaan heten. Het geschil had alles te maken met de Hollandse Oorlog (1672-1678) tussen de Republiek en Frankrijk. Zijn tweede en laatste expeditie naar West-Indië, die in 1676 begon, was gericht tegen Franse belangen in die regio. Ook met deze uitzending bemoeide stadhouder Willem III zich persoonlijk. Belangrijke doelen waren, naast het kapen van Franse schepen, het in bezit nemen van Cayenne op de Wilde Kust van Zuid-Amerika en het nabij gelegen Caribische eilandje Tobago. Deze expeditie was de laatste grote en agressieve

maritieme actie van de Republiek. Om die reden is Jacob Benckes de laatste vertegenwoordiger van de agressieve Nederlandse Zeemacht genoemd.²⁷ Benckes gedenkwaardige reis inspireerde meerdere schrijvers, tekenaars en schilders. In 2013 kwam er zelfs een film: *Tobago 1677*.²⁸

Jacobs betrokkenheid bij tot de verbeelding sprekende gebeurtenissen in een belangwekkend tijdperk van de vaderlandse geschiedenis, maken nieuwsgierig. Net als zijn verrichtingen ver van huis en exotisch lijkende avonturen, zijn vooraanstaande maar raadselachtige positie bij de Amsterdamse admiraliteit en zijn, in de ogen van tijdgenoten, onsterfelijke naam. Zijn geschiedenis verdient meer dan een serie achteloze misvattingen. Wie was Jacob Benckes, hoe kwam hij bij de Amsterdamse admiraliteit en wat was zijn betekenis als officier? Welke rol speelde zijn Friese afkomst?

Was hij een figuur van nationaal belang zoals de anonieme tijdgenoot E.V.H.D. ons wil doen geloven? En zo ja, hoe kon zijn herinnering vervaagen? Om het belang van zijn persoon en zijn daden op waarde te kunnen schatten is begrip nodig van nationale en Europese verhoudingen, de onderbelichte vaderlandse geschiedenis van de jaren 1672-1678 en zijn (maatschappelijke) positie als zeeofficier. Om inzicht te krijgen in zijn drijfveren is gedetailleerde kennis nodig over zijn afkomst. En over de weinig onderzochte Zuidwesthoekse geschiedenis en maritieme cultuur uit zijn tijd. Het verhaal over Jacob Benckes begint dan ook in zijn geboortedorp.